

“A VILÁG ELTÉRÍT MINKET, OLYAN RITKÁN VAGYUNK MAGUNKNÁL...”

Interjú Bodor Zoltán festőművésszel

Sz. N.: Úgy gondolom, a festészet nem képzelhető el filozófia nélkül, sőt azt mondják, hogy a festészet filozófia. Persze amikor a filozófiáról beszélünk, nem valamilyen stratégiára vagy taktikára gondolunk, vagy valamilyen ideológiára, hanem a filozófia bizonyos elképzelés a világról, mégpedig abból a szempontból, hogy milyennek kell lennie a világnak, vagy milyen most, és mennyire felel vagy nem felel meg annak, amilyennek lennie kell. A filozófia az összemberi igazságra beállítottság. Neked erről mi a véleményed?

B. Z.: Amikor fiatalabb voltam, azt mondták nekem, hogy az esztétika fontos a művészeknek, érdemes olvasgatni. Ez a hetvenes években volt, akkor Lukács Györgyöt nagyon ajánlották. El is kezdtem olvasni, nem is emlékszem a címére, hogy éppen mit, nagyon vastag könyv volt, és elrémültem tőle, és annyira untatott, hogy tíz oldal után letettem. Éreztem, hogy nekem ehhez aztán az égvilágon semmi közöm. De azt hiszem, hogy a közvetlen művészi munkafolyamatnak, az alkotási folyamatnak általában nem sok köze van a filozófiához. Minden művészeknek van valamilyen világképe, mint ahogy minden embernek van. Ez a képeken valamilyen formában biztosan tükröződik, de egy művészek szerintem nem az a dolga, hogy mélyen elgondolkozzon a világ dolgain. A művészeknek a saját területén kell dolgoznia, még hozzá minél többet, mert itt is igaz az, mint az íróknál, hogy jelentős dolgokat létrehozni kitartás, szorgalom, állóképesség kérdése. Egyáltalán nem elég ahhoz a szép gondolat vagy a jó ötlet, hogy valami értékes művet hozzon valaki létre, mert az még csak a kezdet. Utána nagyon hosszú utat kell bejárni ahhoz, hogy ez tényleg átadódjon a néző számára. Ha valaki a mai, már lassan száz éve modern irányzatban valami mély tartalmat hoz fel, és meg akarja fogalmazni, az rendkívül nehéz. Sokszor nagyon kicsi az esélye annak, hogy aztán aki majd nézi a képet, az meg is lássa benne azt, ami a művészt elindította. Ha a sok munkát nem veszik komolyan a művészek, akkor van az, hogy az emberek tanácstalanul állnak előtte. Egyáltalán nem hiszem, hogy az embereket ki kell művelni ahhoz, hogy a művészetet megértsék, és átlássák a lényegét. Szerintem egy műnek kell önmagában olyan erősnek lennie, olyan élményt adnia, olyan hitelesen szólnia, hogy bárki, aki megnézi, érezze: itt valami lényegeset akarnak velem közölni. Még akkor is, ha nem értem, hogy mit. De komolyan veszem, mert látom, hogy a mű sugározza magából, hogy aki csinálta, komolyan gondolta. Még ha nem is látom, nem is értem, és furcsa is egy kicsit, sejtem, hogy lényeges dologról van szó, érdekes és érdemes lehet vele több időt eltölteni. Persze vannak bennünk előítéletek, és néha még akkor is lehúzom a rolót, amikor sejtem, hogy érdekes lehet, nehéz nyitottan közeledni. Ezek mind közhelyek, de hát a közhelyek azért közhelyek, mert igazság rejlik bennük. A művészeknek, aki fest vagy szobrot csinál, nem a gondolkodás az erőssége. Egy kép gondolati tartalma igen csak másodlagos. Gondolati tartalma legyen egy irodalmi vagy egy filozófiai műnek, de a képeknek általában hátrányára válik.

Sz. N.: Több dolgot érintettél, és nehéz azonnal reagálnom mindenre. Egyrészt úgy érzem, a filozófiát azzal a válfajával azonosítod, amelyet Lukács György művelt, és ez semmiképpen nem filozófia, hanem erőteljes ideológia. Lukács Györgynek gazdag

ismeretanyaga volt, jól tájékozódott bizonyos dolgokban, művelt ember volt. De a műveltség és a filozófia nem egy és ugyanaz. Amit tudott, egy bizonyos ideológia megalapozására, erősítésére, működtetésére alkalmazta. Ennek az ideológiának az igazsághoz, az isteni, az összemberi igazsághoz nem sok köze volt, hanem épp az ellenkezőjét állapíthatjuk meg. Másfelől úgy gondolom, hogy a filozófiát eléggé az intellektuális, a racionális tevékenységgel azonosítod. De az csak látszat, hogy a filozófia az intellektus játéka. Lev Sesztov, a századforduló orosz filozófusa azt mondta, hogy filozofálni annyi, mint megtanítani az embert meghalni.

B. Z.: No ez már jobban tetszik!

Sz. N.: Na látod, ebben egyetértünk. A filozófia választ kell hogy adjon a legegyszerűbb kérdésekre: miért vagyunk, élünk, mi az élet értelme. Senki nem kérdezi tőlünk, hogy akarunk-e a világra jönni, és mégis valahogyan élnünk kell. Tehát az embernek választ kell kapnia ezekre a legfontosabb kérdésekre, tájékozódnia kell bennük, el kell fogadnia a világot. Nagyon leegyszerűsítve: mi a jó, és mi a rossz, mi a rend és mi a rendtelenség. Igaz, nagyon kevés filozófus teszi fel közvetlenül ezeket a kérdéseket, de a jó filozófusok – Szókratész, Plátón, Augustinus, Pascal, Heidegger vagy Vlagyimir Szolovjov – igenis ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak. Ebből a szempontból, úgy gondolom, végső soron nincs különbség a művész és a filozófus között, mert a művész is valamit kifejez, valamit közöl. Más módon csinálja, de amit mond, nem teljesen más, mint az, amit a filozófus vagy a történész a maga eszközeivel, módszereivel tesz.

B. Z.: Talán.

Sz. N.: Azt mondtad, hogy a festészetben a gondolatiság, a tartalmi kérdés a háttérben marad, és a pillanatnyi benyomások, a munka kerül előtérbe. Hiszen nem lehet kifejezni gondolatainkat anélkül, hogy komoly mesterségbeli jártasságra szert ne tennénk. Ha például én próbálnám megfesteni azt, amit most szóban elmondok, biztos, semmi nem jönne ki belőle, mert fogalmam sincs, mit és hogyan kell csinálni. De van ennek az egésznek egy másik oldala: nagyon jól el lehet sajátítani bizonyos eljárásokat, a festészetben és a filozófiában egyaránt. Például Lukács Györgyről nem lehet mondani, hogy nem tudott beszélni vagy írni vagy logikusan gondolkodni, vagy nem tudott valamit, amit mint filozófusnak tudnia kellett volna. Mégis nem volt mit mondania, vagy amit mondani akart, nem volt igaz, nem volt autentikus, nem volt jó. És ez azért volt így, mert nem volt tehetséges a szó mély értelmében. A tehetség nem az, aki képességekkel rendelkezik, a tehetség több annál. Az a tehetséges, akinek mondanivalója van, aki vagy maga keresi az igazságot, vagy már birtokában van. Tehát személyiségnek kell lennie, mert az a személyiség, akinek köze van az igazsághoz. Ha viszont csak individuum, azaz sok képességgel, tudással rendelkező ember, még nem biztos, hogy értelmes, jó dolgot csinál, attól függetlenül, hogy formai szempontból egy bizonyos szintet elért. A mondanivaló megléte vagy hiánya, azt hiszem, nemcsak a filozófiában, hanem a művészetben, nemcsak az irodalomban vagy a filológiában, hanem a festészetben is kulcskérdés. Számtalanszor látunk olyan képeket, amelyekben sok munka van, csak éppen nincs mit mondaniuk, üresek, vagy hazugok, olyasmit közölnek, amit nem kellene, mert az az igazság megfordítása, megcsúfolása, eltorzítása. Azt kell tehát mondani: bár a mester munka vagy tudás nélkül nem boldogulhat, tehetség nélkül viszont nem is képzelhető el.

Beszéltél arról, hogy a művészet nem igényel magyarázatot, eleve mindenkihez szól, mindenki képes lehet ráérezni még akkor is, ha élményét nem tudja megfogalmazni. Ebben is egyetértünk veled, de úgy gondolom, mégis jobb, ha az illető nemcsak ráérez a

művész gondolatára, hanem tudja is, mi az, ami hozzá szól. Úgy gondolom, az embereket elő kell készíteni a művészet befogadására. Ez az előkészítés nem lehet leegyszerűsítő, ideologikus, hanem a mély tartalom feltárására kell hogy törekedjen. Hogy aztán az ember elmondhassa, én is ezt éreztem, csak nem tudtam ilyen világosan, meggyőzően vagy élményszerűen kifejezni. De most már tudom, hogy erről van szó.

B. Z.: Igen, jó, ha valaki tudatosan látja a képeket vagy a világot, de emellett még mindig van olyan, amit mélyebbnek és fontosabbnak tartok. Amikor valamilyen élmény éri az embert, akár a hétköznapi életben, akár a képet szemlélve – talán a legelcsépeltebb, már igen sokszor látott, sokszor megtörtént jelenség vagy esemény, például ahogy reggelente megy az ember az utcán dolgozni –, és mégis lehet, hogy a tizennyolcadik év huszonnyolcadik napján látja meg azt, amit még sose látott, nem vett észre, és ott megáll, mert valami csodálatos erővel hat rá. A képeknél is így van ez. Vannak festmények, amelyeket már annyiszor reprodukáltak, hogy mindenki tudja, hogy ez az, és kívülről tudja, hogy mi van rajta, mégis előfordul, hogy – szerintem ez a legfontosabb egy mű szemlélésénél – csak nézi-nézi, és váratlanul (erre nem lehet törekedni és nem lehet akarni) megszólal valami, ami nem hang, de mégis így lehet legjobban kifejezni, a kép megszólal valamilyen hangon, aminek a legkevesebb köze van az értelemhez, a gondolkodáshoz, hanem valami megfoghatatlan élmény éri az illetőt, és szerintem ezért érdemes festeni. Ezért. Persze az is nagyon fontos, hogy el tudja mondani magának: igen, mert én is gyermekkoromban jártam ilyen dombon, ezt a hangulatot, helyzetet ismerem. Nagyon elcsépelet kép például a Majális, Szinyei képe, a leghűresebb magyar festmény, amikor az ember ott áll előtte, nagyon-nagyon nehéz róla lehámozni azt a sok mindent, ami rajta van, és mégis a kép még mindig, ezek után is meg tud szólalni olyan formában, amit az ember nem tud gondolatilag kifejezni. Tehát tud valami olyasmit megpendíteni az emberben, amire nem tudok magyarázatot adni. Akárhogy is igyekszem, nem tudok.

Ez olyasmi mint a keleti filozófia. Ott is vannak olyan pontok, amikor a mester azt mondja a tanítványainak, hagyjuk, erről ne beszéljünk, ez a semmi. A nyugati filozófia – azt hiszen – ilyesmit nem nagyon szeret. Ott nem mondják ezt. A nyugati filozófia végig akar menni, és az utolsó leplet is le akarja rántani. Szerintem ez nagy hiba. Olyan, mintha az ember Isten arcába akarna nézni, azt akarja megvizsgálni. És ez már-már nem is embernek való feladat. Nem volt véletlen, hogy Mózesnek az Isten nem mutatta meg az arcát. Ez valami ilyesmi. A végső titkot nem kell feszegetni. Tudjuk, hogy van végső titok, ez biztonságot ad, és örülünk neki, hogy van. De azt, hogy végül is milyen, és kilessük, európai módra a végére járunk, meggondoljuk, nem helyén való. Talán az agyunk nem is alkalmas rá. Valószínű, hogy ezen a világon csak homályosan lehet látni a dolgokat.

Sz. N.: Hozzám igenis közelebb állnak Pát apostol szavai: nem tükör által homályosan, hanem színről színre.

B. Z.: Igen, igen. Egyébként tudod, miért mondta Pál apostol, hogy tükör által homályosan? Mert a tükör még nem volt olyan fényes, mint most. Az akkori tükör fémlap volt, amit úgy-ahogy lecsiszoltak, és csak homályos kép látszott benne.

Sz. N.: Attól tartasz, hogy ha megpróbáljuk az igazságot teljes egészében, közvetlenül szemlélni, akkor racionalizálódik, személytelemné válik. Tehát ha szóban kifejezzük, elvész a mélysége, amely egyébként megvan. Van ilyen veszély, nagyon óvatosnak kell lenni, mindig kell gondolni arra, hogy könnyen tévútra jutunk. De van egy másik veszély is. Ha azt mondjuk, a titok van, tehát nem lehet beszélni sem róla, és nem igyekszünk megvilágítani, sajátunkká tenni, hanem azt a látszatot keltjük, hogy nincs köze

hozzánk, vagyis elfeledkezünk arról, hogy a titok az én személyiségem titka, bennem van, él, akkor elveszíthetjük a titkot. Például azt mondjuk: itt a határ, tovább nem lehet menni, és a képet úgy élvezzük, hogy közben tudjuk: nem tudunk semmit. Bár bizonyos mértékig ez magas szint, de sajnos lehet alacsonyabb szintre is kerülni, és olyan következtetésre jutni, hogy nekünk csak a hétköznapi, az anyagi jellegű dolgok valók, és minden titok nélkül beszélünk ezután arról, ami nekünk adódik. E másik veszély miatt az európai filozófiának és teológiának az a törekvése, hogy mindig közelebb és közelebb akar kerülni az igazsághoz, nagyon jó dolog, ez a szellemi éhség hajtja az embert. Ezért értelmes az a hit, hogy aki éhezik és szomjazik, annak mégis mindig valami adatik. A személytelen keleti filozófia viszont hajlamos úgy gondolni, hogy annyit éhezhetsz, amennyit akarsz, mégsem kapsz semmit, mert az istenség valami egészen más, mint ami te vagy. Meggyőződésem, hogy az európai gondolkodás közelebb áll az igazsághoz.

Itt szeretném szóba hozni, hogy azért szeretem a képeidet – és most, a beszélgetés közben még inkább megértettem –, mert te azt a titkot, amiről beszélünk, az isteni igazságot, a lehető legegyszerűbb, leghétköznapibb dolgokban ragadod meg. Mintha szándékosan tennéd, nem rendkívüli, szenzációs élményeket vagy helyzeteket, tájakat, szituációkat keresel, még csak nem is drámaiakat, amelyek ritkábban fordulnak elő az életben, hanem éppen fordítva, a legköznapiabb eseteket. A legmegszokottabb segítségével mutatod meg a titkot, az igazságot, azt, hogyan ragyog át a leghétköznapibb dolgokon, anélkül, hogy elvesztenék hétköznapiságukat, csodává válnának. Olyanok maradnak, amilyenek voltak: szerények, mindennapiak, és e szerénységen átragyog a titok. Talán ez a legnehezebb feladat, mert könnyebb a nézőt megfogni valami különlegessel. Jól értem a képeidet? Valóban az tetszik nekem bennük, amit fontosnak tartasz? Természetesen lehet másképp is festeni, de ahogy te csinálod, az nekem nagyon tetszik.

B. Z.: Örülök neki. De hát mit tud csinálni az ember, az élmények mindig a hétköznapi helyzetben érnek minket. Az elég szegény élet volna, ha az ember csak különleges alkalmakkor élne igazán, csak különleges alkalmakkor érné élmény. Az tragédia volna. Az élet ízét az adja, hogy naponta és akár percről percre meg-meglátok valamit, ami megragad, amire rá tudok csodálkozni. Egy emberrel tudok úgy beszélgetni, hogy gyakorlatilag nem is vagyok ott. Az ember gondolkodása, intelligenciája létre tud hozni egy beszélgetést anélkül, hogy bármilyen szempontból is érintett lennék. Vagy ha belenézek a másik ember szemébe, ezt ezerféleképpen át lehet élni. Ez akkora csoda, ha egy kicsit is mélyebben belegondolunk, szinte alig lehet felfogni. És minden így néz ki. Amikor beleharap az ember a kenyérbe, az is csoda, ha sikerül úgy beleharapnom, hogy közben nem jár a fejemben mindenféle más, adott esetben jelentéktelen gondolat. Az ember agya olyan, hogy össze-vissza kavargó benne minden állandóan. Löttyög, vagy ahogy Petőfi mondja: kavargó feje bográcsában a gondolatokat. Ha ezeket a gondolatokat arra az időre sikerül elhelyezni, amikor majd elgondolkodom rajtuk, és a hátralévő időben kinyitom a szemem...

Az életet valahogy így szeretném leélni. Persze ez nem sikerül, az ember csak törekszik rá. De nem az eredmény a fontos, amikor eljutok oda, mert az a vége a dolognak, hanem ami közben van, amíg az ember folyamatosan próbálja magát erre rászoktatni. Észrevegtem magam körül azt, ami megfog, mert egyre több minden fog meg. Például elég sok mindennel kell foglalkoznom a festésen kívül, hogy megéljen a család, tehát iparos munkát, alkalmazott grafikát kell végezni, ami időigényes tevékenység. De ha festek, és próbálok egyre mélyebben belemenni a dologba, sok mindent veszek észre, ami megragad.

Ha ráállítom magam, mint a rádiót a hullámhosszra, akkor egyre több jelet fogok. Ez bizonyos irányultság. Lassacskán már kötelességemnek érzem, hogy a képeken ez megjelenjen, és így aztán az embereket picit lehet abba az irányba elmozdítani, hangolni, hogy önmaguk körül is észre vegyék azt, ami érdekes, ami csoda.

Sz. N.: Hiszen csak az az érdekes, ami csoda. Az emberek manapság hajlamosak úgy gondolni, hogy az az érdekes, ami színes; nem hétköznapi. Egyszerűen elfelejtik, mi a csoda, és azt hiszik, nincs csoda. A csoda pedig nem más, mint az igazság megtörténe. A csoda az, amikor ebben vagy abban a pillanatban az igazság betör az életbe, vagy amikor észreveszem, hogy ott van. Lehet, hogy a csoda mindig velünk van, csak mi nem vagyunk vele.

B. Z.: Az első csoda az, hogy létezem, egyáltalán vagyok.

Sz. N.: Hogy én én vagyok. Mert sok minden van a világon.

B. Z.: Még azt is hajlamos vagyok csodának tekinteni, amikor a kutya megmozdul, feláll, odébb megy és leül. Vagy ahogy a légy halad a falon. Egyszer csak elrepül. Vagy egy felhő miért éppen ott van, és nem máshol, miért olyan az alakja, és nem más.

Sz. N.: Mert mindennek értelme lehet, vagy legalábbis föltételezzük, hogy van. Mert ha a világon minden véletlen, akkor mennyire unalmas és értelmetlen az élet. Véletlen most repült, véletlen bejött, véletlen megszólalt, véletlen megmozdult. Nem szabad, hogy értelmetlen véletlenek alakítsák az életünket. Értelmes egész kell hogy legyen a világ. Hiszünk benne, hogy ténylegesen az is. Csak valami miatt olyan nehezen tudjuk átélni, élménnyé tenni. Általában nem vagyunk ott, ahol kellene lennünk.

B. Z.: Őszintén szólva sokszor nem vagyok magamnál.

Sz. N.: A legtöbbször nem vagyunk magunknál, nem vagyunk otthon. Amikor a mozgást, a mozgalmat tekintjük értelmes megnyilvánulásnak, a pusztá mozgást, ami mögött nincs semmi, ami teljes egészében értelmetlen kavargás. Ez a legrosszabb. De nagyon sok ember, és az idő haladtával egyre több ember a hamisat gondolja igaznak, és emiatt az igazság elhomályosul. Ezért unatkozunk ott, ahol csodálkoznunk kellene, és fordítva, ott csodálkozunk, ahol unatkozni kellene, és azt mondani, Istenem, milyen sivárrá tettük az életünket. Mert tőlünk is függ, hogy az életünk milyen. Az Isten jónak teremtette a világot, de az ember nagyon sok mindent el tud rontani. Véglegesen nem, de azért épp eléggé.

Beszéljünk talán konkrétan egy-két képről. Nekem annyira tetszenek. Meg szeretném kérdezni, jól értem-e azt a mondanivalót, amit ha nem is közvetlenül, de közvetve a képekkel üzensz, valami személyes közölnivalód van velük a világgal. Az itt előttem levő például számomra nagyon jellegzetes, mert első pillantásra teljesen megszokott a hétköznapi élethez tartozó dolgokat ábrázol. Egy tanteremnek a része: néhány pad, asztal, egy tábla, két ablak, fal, padló és fény, amely árad az ablakból. Nincs rajta semmi különös, semmi feltűnő, semmi szokatlan, amit az ember általában az élményhez kapcsol, amikor azt mondja: máma itt mentem, és valami történt. Nincs történet, minden statikus. Engem az egyszerűség és a rend ragad meg. Nincs semmi fölösleges, csak az van, ami ahhoz kell, hogy az ember odafigyeljen, dolgozzon, semmi külső dolog nincs, ami elvonja a figyelmet valami fontosról. A másik dolog a rend, a világ rendje, ami azt jelenti, hogy ezen a kis helyen nincs semmi értelmetlen kavargás. Mindenből annyi van, amennyinek lennie kell. És a rend meg az egyszerűség úgy jelenítődik meg, mint az igazi tanulás titka, és a szerénység, tisztaság. Hajlamos az ember úgy gondolni, hogy ez az isteni rend, már amennyire az ember el tudja képzelni ezt a rendet. Mit szólsz ehhez, azt fejezi-e ki a kép, amit rajta látok? És annak ellenére látom rajta, hogy itt nincsenek emberek, gyerekek, akik

ebben az osztályban tanulnak. Az ábrázolás mintegy azt fejezi ki, hogy az ilyen rendet sugárzó terembe olyan emberek kellene hogy jöjjenek, akik magukban hordják azt?

B. Z.: Ezt a képet azért festettem meg, mert amikor megpillantottam a látványt, úgy éreztem, ezt meg kell festenem. Nem gondoltam arra, hogy miért, megláttam, és tudtam, nekem festenem kell, itt kell festenem. Azt hiszem négy héten keresztül csináltam a képet minden délelőtt, aztán hogy miért ez a látvány fogott meg, vagy mi volt ebben az érdekes, az közben alakult ki.

Hogy a képen rend van-e, szerintem kompozíciós kérdés: az ember a képen mit hova rakott. Hogy öt centivel hosszabb-e a kép, vagy hol van elvágva, ezek rendkívül fontosak, ettől függ a dolog. Ha a kompozíció szerencsés, akkor a kép már jó úton van afelé, hogy sikerüljön, de akkor sem száz százalék. De ha rosszul oldja meg az ember, tulajdonképpen akkor is látszik, hogy az alapelképzelés jó volt. Hogy a kompozíció mitől jó meg mitől nem, nem tudom. Az ember érzi, hogy jó. Amikor fest, akkor takargatja magának, kis téglalapot csinál a kezével, és nézi, hogy lesz a jobb, érzi, hogy így lesz jó. De nem lehet megfogalmazni, ez valami lelki folyamat. Biztos ki tudnánk bogozni, de nagyon fáradságos munka lenne, és kérdés, hogy megérné-e. Hiszen a festők ezentúl is csak így fognak dolgozni. Úgy érzik, annak az ablaknak ott kell lennie, és nem lehet öt centivel feljebb, mert akkor a kép már teljesen másról szól.

Sz. N.: Tehát a kép mégis valamiről szól. Egészen szubjektív élményem, lehet, hogy azt mondom, semmi ilyesmi nincs nálad: több képen azt látom, a feketét szereted használni, vagy az olyan sötét színeket, amelyek fekete hatásúak. Például azt a képet, amelyik előttem van, nagyon szeretem, az a hosszúkás, hátul a ház. Egyetlen világos csík van, a megszáradt mák, de a fekete szín mintha uralkodna a képen. És azt hiszem, más ilyen képeid is vannak. Mintha szeretnéd a feketét ábrázolni, ez meglepő, hiszen a feketét ábrázolni nagyon nehéz úgy, hogy szóljon, és ne csupán fekete lyuk legyen, amelyikben nincs semmi, azaz ne a nihil legyen, hanem valami más mutatkozzon meg benne. Azért tetszik nekem, mert amikor Magyarországra jöttem, nagyon régen volt, a hatvanas években, és falura kerültem, az volt az érzésem, hogy a magyar falu nagyon szép, rendes, fehér házakkal, kedves kertekkel, tehát vidám hangulatú, az emberek viszont mindig feketék. Feketében jártak az öregasszonyok és nemcsak ők, a fiatalabbak is, ha falusiak voltak, és a paraszti életformához tartoztak: fekete ruha, fekete kendő, fekete cipő, fekete harisnya, szóval minden fekete volt. Emlékszem, hogy anyósom, aki maga is parasztasszony volt, valami olyasmit mondott, hogy mindig szerette a fekete színt, már akkor is, amikor nagyon fiatal volt, mert nagyon sok embert kellett gyászolni, és úgy érezte, nemcsak akkor kell gyászolni, amikor meghal valaki a faluban vagy a családjában, hanem mindig, nem szabad elfelejteni senkit. A fekete szín ebben az értelemben az emlékezés színe volt, tehát azt fejezte ki, hogy nem akar senkit elfelejteni, mindenkire emlékezni akar.

B. Z.: A feketével úgy vagyok, hogy a festékeim közt nincs fekete. Külön fekete színt nem használlok, hanem ha valami sötéteket akarok behozni, más színekből kevergetem össze, egészen sötétre, majdnem feketére is lehet keverni a színeket. Kimondott feketét ritkán akar az ember odafesteni. A sötét tónusnak nagyon erős dekoratív szerepe van a képen, és eléggé kiemel más színeket, tehát a fekete mellett – nekem legalábbis úgy tűnik – jól hatnak más színek. A fekete ruha kiemeli a bőr fehérségét, a parasztasszonynál az arc színe a fekete kendő és ruha mellett jól érvényesül. Ha a képen a tónus sötét, bennem nem kelt sem szomorúságot, sem szorongást, hanem egyszerűen szeretem őket. Például egy borús, hideg olnek hozzá, mert addig keresik, meg addig lehet belőle jól megélni, amíg kurrensnek tüntetik föl. Majd lesz valahogy. Ki fog derülni. Mindenesetre nagyon érdekes lesz, bárhogy lesz.

B172061